

HANS BERGSTRÖM:

Försvaret av demokratin

Det grundläggande skyddet av vår demokrati mot diktaturtryck från Sovjet och diktaturläror i Sverige är det ojämförligt viktigaste i försvaret av demokratin, understryker chefredaktören för Nerikes Allehanda (liberal), Hans Bergström. Han arbetade under åren 1972–1980 som politisk assistent hos folkpartiets ordförande, Gunnar Helén, Per Ahlmark och Ola Ullsten. Med utgångspunkt i Bertil Ohlins varningar för snart 50 år sedan för att de politiska organen skulle ta på sig för stora beslutsuppgifter diskuterar Bergström trovärdigheten hos våra demokratiska företrädare. Han belyser slutligen massmedias roll i fråga om de villkor som skapas för politikernas agerande.

En artikel om demokratin ställning känns detta år mest angelägen att starta där demokratin saknas. Inte på lång tid har väl händelser i vår omvärld gjort så starkt intryck på svenska folket som det senaste året. Många har nog gjort reflexionen att ofullkomligheter i vår svenska demokrati, och brister hos våra ledare, ändå är småttigheter jämfört med vad människor tvingas stå ut med i länder där förtryck är själva systemet.

Polens vinter

13 december 1981 vaknade vi i Sverige till Lucia. Vi tände ljus för att värma och lysa. Många hade egna ljusdrottningar hemma. Om inte annat strålade de från TV:n.

Samma natt som Lucia tände ljus och värme i Sverige sänktes mörker och kyla över Polen. Det vi i det längsta hoppats skulle undvikas hände. Stridsvagnar rullade ut på gatorna. Frihetsledare fick nattliga besök och internerades. Krigstillstånd förklarades i ett land som levde i fred. Människor fick inte gå ut under stora delar av dygnet. Gränser stängdes, flyg stoppades, telefoner blockerades, radio och tidningar tystades – ja ett helt land med 36 miljoner invånare isolerades, som om det varit en öde liten by i snöstorm.

Genom svenska folket gick en känslostorm. Polackerna är våra grannar. De har mer än en gång slitits sönder av rovgiriga diktatorer, med Hitler och Stalin i färskt minne. Vi hade unnat dem en frihetens vår. Och vi ville inte tro att den friare luft som ett helt folk lärt sig andas under 15 månader skulle kunna förpestras över en natt.

Behovet att göra något kändes starkt. De mest lidande för det katastrofala kommunistiska försörjningsmisslyckandet kunde vi hjälpa direkt. Dit hörde de 60 000 barn som föddes varje månad under Polens vinter: till lägenheter utan värme i ett land fyllt av kol, till brist på näring i en nation med något tiotal miljoner jordbrukare, till avsaknad av barnkläder, tvål och medicin i ett industriland vid Östersjön i norra Europa.

Politiskt fanns inte mycket annat än vrede och protester, tyvärr alltför ofta vapen av vanmakt mot cynismen hos en världsmakt.

Om Polens affärer verkligen fått vara dess egen sak hade polackerna förmodligen kunnat nå framgång i sin strävan till demokratisering. "Polens kommunistparti skulle inte klara en fyraprocent-spärr, om man hade haft någon", skrev Aftonbladets förre chefredaktör Gunnar Fredriksson efter att ha besökt Warszawa och Krakow.

På samma sätt hade Östtyskland på tidigt 50-tal, Ungern 1956, Tjeckoslovakien 1968 – om inte förr – befriat sig från de kommunistiska quislingregimerna, om dessa länders utveckling verkligen fått vara deras egen sak.

Men Sovjetunionen har krävt lydstat runt omkring sig, med Finland som unikt undantag. Så har kulsprutorna smattrat, tanksen rullat, bannrullorna dundrat, förtrycket permanentats. Gamla kulturnationer mitt i Europa, som skulle kunna ha en blomstrande industri, ett växande välstånd och en levande demokrati har hållits i en förkvävande träldom. Ingen-ting är mera onaturligt än detta.

Andå har diktatorsystemen i Östeuropa verkat så orubbliga att många känt det

som nästintill meningslöst att kräva att de ersätts av demokratier. Hela vår världsbild utgår ifrån att Sovjetunionen ligger där som en kommunistisk Kremlkoloss, lika förkalkad som sina åldrande ledare.

Diktatorers krig

1982 är nedrustningskonferensernas och fredsdemonstrationernas år. "Ned med vapnen" skallar Parisvandrerskor och New Yorkdemonstranter, Palme-kommission och FN:s extra generalförsamling. Det är lätt att dela fasan för kärnvapenkriget och känslan för freden.

En fredssträvan som analyserar orsakerna till krigen kan dock inte gå förbi den helt centrala anledning som ligger i diktatorers maktbegär, nationella prestige och paranoia, behov att avleda intresset från interna problem, avskärmning från folklig påverkan, fri information och debatt. Det är inte vapnen som startar krigen. Det är regimer och politiska ledare. Det är som regel diktatorer.

För relationerna i Europa gör det stor skillnad om Tyskland leds av Hitler eller Schmidt, Frankrike av en maktfullkomlig kejsare eller en folkvald president. På motsvarande sätt är den enstaka förändring i världen idag som skulle betyda mest av allt för att nå en förtroendefull fred att bolsjevikerna tvingades lämna diktatorskapet över Sovjetunionen till förmån för demokratiska ledare. När uttryckte Olof Palme senast tydligt den tanken?

Men tänk tanken, att Sovjetunionen förvandlades till demokrati, med fria partier och fria val, med fri opinionsbildning och fri rätt för människor att röra

sig över gränser, med nationell självständighet för Estland och andra länder som Sovjet införlivat och förslavat. Vad skulle då hända?

En mirakulös förändring skulle inträda för dem som nu bor i Sovjetunionen. Förmodligen skulle det inte dröja länge innan friheten nådde också länder som Polen, Östtyskland, Tjeckoslovakien och Ungern.

Ekonomiska och mänskliga barriärer skulle kunna brytas mellan öst och väst i Europa. Mellan demokratier och öppna ekonomier vävs täta band på alla nivåer. Frihandelsavtal och stöd till uppbyggnad skulle kunna ersätta kärnvapenraketer. En fred byggd på förtroende och inte rädsla skulle äntligen råda i Europa. En stor del av militärutgifterna kunde omvandlas till insatser för ett effektivare jordbruk och för att ge människorna varor de vill kunna köpa.

Att öst och väst ska hota varandra med ömsesidig utplåning är inget av naturen givet. Västtyskland och Frankrike samarbetar numera intimt trots, och delvis på grund av, erfarenheterna från gamla motsättningar och krig. Japan och USA har idag – 40 år efter Pearl Harbour – relationer fria från andra farhågor än ibland de ekonomiska.

Varför skulle inte Polen och Ungern kunna delta i ett avspänt alleuropeiskt samarbete? Varför skulle inte socialdemokrater, liberaler och konservativa kunna stråla samman med partikamrater i ett demokratiskt Östeuropa och knyta kontakter som väver förtroende?

Varför skulle inte USA och ett demokratiskt Ryssland kunna samverka ekonomiskt och för att främja demokrati och utveckling även i världen i övrigt?

Två dominerande uppgifter

Vad har det jag nu skrivit med en debatt om demokratin i Sverige att göra? Jo, som demokrater har vi anledning att markera frihetens betydelse för att nå förtroendefull fred i världen. Den intensiva nedrustningsdebatten kommer annars alldeles snett.

Och när det gäller demokratin framtid i Sverige finns det anledning slå fast de två dominerande demokratiska värnuppgifterna:

- Att hålla ett tillräckligt starkt försvar mot *yttre* påtryckningar och hot mot Sveriges oberoende.
- Att tillräckligt effektivt i den *inre* debatten bemöta anhängarna av diktaturläror, så att de inte börjar få ett farligt stort fäste bland tex ungdomar.

För alla som vill närmare studera den taktiska opportunist som präglat det svenska kommunistpartiets hållning till demokratin – samtidigt som man upprätthållit samma leninistiska och antidemokratiska grundåskådning som sitt sovjetiska broderparti – vill jag rekommendera Håkan Holmbergs färskas doktorsavhandling vid Uppsala Universitet "Folkmakt, folkfront, folkdemokrati – de svenska kommunisterna och demokratifrågan 1943–77".

Jämfört med de här båda uppgifterna är diskussion om politikerförakt, videovåldsbegränsningar m m trots allt mindre avgörande demokratifrågor för Sverige. Man kan väl då också konstatera att vänsterpartiet kommunisternas ställning, inte minst i ungdomsopinionen, på ett glädjande sätt nu tycks ha försvagats under intryck av lärdomarna från Polen.

Klarsynt Ohlin

I en demokrati av vår typ finns två huvudvägar för det politiska ledarskapet att tappa i förtroende hos medborgarna:

1 Att förhålla sig *passivt* inför problem människor upplever som helt centrala, typ omfattande arbetslöshet.

2 Att vara så *överdrivet aktivt och intervenserande* att det tar på sig mer uppgifter än det har kompetens och resurser att framgångsrikt hantera.

Båda dessa risker diskuterade Bertil Ohlin i boken "Fri eller dirigerad ekonomi" 1936. Ännu snart 50 år efteråt framstår den som märkligt klarsynt och förutseende.

Staten måste intressera sig för försörjningsproblemen i långt större utsträckning än tidigare antagits, hävdade Ohlin i polemik mot en gammalliberal syn (som väl idag skulle kallas nyliberal). "Särskilt gäller detta under depressionsperioderna, då produktionsförmågan endast mycket ofullständigt tages i anspråk inom näringslivet. Arbetslöshet och brist på många varor, som de arbetslösa skulle kunna framställa med hjälp av stillastående maskiner, verkar så oförnuftigt, att den statsmakt som blott sutte med händerna i kors, snart skulle ersättas med en annan."

I allt vidare kretsar, konstaterade Bertil Ohlin, "betraktas det som samhällets plikt att garantera ej blott en viss frihet utan även en viss trygghet och en rimlig levnadsstandard åt medborgarna". Ohlin hävdade att en höjning av de fattigare folkgruppernas ekonomiska standard samtidigt var ett arbete för friheten. "Den fattige råkar ofta i ekonomiskt beroende av leverantörer eller arbetsgivare. Detta medför en känsla av ofrihet."

Friheten är väsentligen något positivt och ej blott frihet *från* förtryckande band. Den bör vara en frihet *till* värdefulla upplevelser."

"Den offentliga interventionspolitikens tillväxt är en direkt konsekvens av människornas ändrade inställning till trygghet och levnadsstandard", menade Ohlin, "och är såtillvida naturlig för den åskådning som anser, att samhället är till för människornas skull och ej tvärtom."

Risker med politisk allmakt

Ohlin vände sig med samma skärpa mot ett framtidssamhälle där de politiska organen skulle ställa och styra med *allt*. Det är intressant att läsa vilka risker Bertil Ohlin av 1936 såg med en sådan ansamling av ekonomiska och andra beslut hos stat och kommun, i ljuset av vad vi idag upplever.

■ Följden skulle enligt Ohlin för det första bli "en rent *kvantitativ överbelastning* av dessa organ, i det de ledande personerna på olika håll finge mer att sköta än de kunde klara med effektivitet". "Historien visar att de offentliga organen blir starkare och effektivare när de begränsa sig och ej gapa efter alltför mycket. Man behöver blott jämföra den växande effektiviteten hos 1800-talets statsmakt med den tidigare kontrollstatens, för att bli övertygad om att vägen till vishet är en begränsning ifråga om arbetsuppgifterna."

■ Ohlins *andra* oro var "att i samma mån som de av politiska myndigheters beslut och administration beroende ekonomiska avgörandena växa i omfattning och vikt, ökas naturligtvis riskerna för att *korruptionstendenser* framträda på en

eller annan punkt. Bli detta fallet i större utsträckning, kan en rent katastrofal utveckling följa. De ekonomiska svårigheterna i länder där demokratin misslyckats ha till stor del sammanhängt med de politiska organens ineffektivitet och bristande hederlighet och pålitlighet."

Ohlin konstaterade samtidigt att Sverige i sin hederliga förvaltning och politik haft en oskattbar fördel även rent ekonomiskt. "Det synes vara viktigare att denna fördel ej uppoffras än att de offentliga organen försöka sig på att i detalj dirigera det ekonomiska livet, med resultat att de digna under för stora bördor."

■ Bertil Ohlins tredje stora farhåga var att en i myndighetsutövning och ekonomiskt styre allsmäktig statsmakt skulle tvingas in i den mycket vanskliga uppgiften "att skippa rättvisa mellan de stora *gruppbildningarna* i samhället, vilka givetvis ej kunde tillåtas att genom förödande konflikter på arbetsmarknaden eller annorstädes sticka käppar i hjulen för den offentliga ekonomiska politiken och dirigeringen."

I stället för det "klasslösa" samhälle som allmänt eftersträvas skulle man, förutspådde Ohlin, "få ett samhälle där gruppernas påtryckning på de olika politiska partierna och andra organ bleve än hårdare än för närvarande. Skärpta ekonomiska intresse motsättningar skulle dominera det politiska livet."

"Ofrånkomligt torde vara att de politiska striderna – ej minst vid valtillfällena – skulle tilltaga i häftighet. Då det är fara värt att gränserna mellan partierna i rätt hög grad skulle sammanfalla med gränserna mellan vissa sociala grupper, skulle dessa strider bidra till att skärpa de sociala motsättningarna. Hur

det under sådana omständigheter skulle vara möjligt att skapa en anda av 'folkgemenskap' eller 'samling' är svårt att se."

Bertil Ohlin sammanfattade sin kritiska genomgång av ett system med allt styrande politiska organ: "Den som sätter värde på demokratin och önskar den funktionsduglig, måste se med skepsis på en organisation, som skulle betyda en farlig överbelastning av de bärande organen och medföra risker för hela systemets hållbarhet."

Bakom denna slutsats fanns hos Ohlin också en mer grundläggande uppfattning om hur mycket makt några få beslutsfattare förmår hantera väl: "Människorna äro ofullkomliga varelser. Det finns ej en lång rad så framstående individer till disposition, att de kunna klara oerhörda uppgifter, sådana som den socialistiska formen av central dirigering skulle tilldelas dem. Härpå falla en rad fina ekonomiska reformsystem, som skulle vara utmärkta ifall ett antal övermänniskor finge sköta dem."

Varför minskat förtroende?

Många hävdar, och statsvetarna belägger, att partierna och de politiska organen tappat i förtroende under de senaste tio åren. Det synes mig som om Bertil Ohlins analys för 46 år sedan har mycket att säga om orsakerna till detta, även om den konkreta bakgrunden med 30-talskrisen och massarbetslösheten då var en annan.

Å ena sidan upplever inte medborgarna att de politiska beslutsfattarna har effektiva lösningar på de helt centrala problemen: nu kriserna i oljeekonomins spår, underskotten i bytesbalans och statsbudget.

Även om regeringen tycker sig ha en handlingslinje har knappast svenska folket en känsla av att de demokratiska partierna tydligt och samfällt kan ange vägen ur krisen, trovärdigt visa hur vi med en kraftinsats kommer rätt igen och för- må samla nationen till denna insats.

Här finns idag, i många länder, ett famlande ifråga om inriktningen av den ekonomiska politiken och en osäkerhet om nästa störning (ny oljekris?; ny räntekris?; ny dollarkris?; kris i det internationella banksystemet?) som inte kan göra annat än försvaga förtroendet för att de politiska ledarna vet vad de gör och kan nå resultat.

Ett uttryck för den nya osäkerheten var när riksbankschefen Lars Wohlin inför centrens riksstämman i juni förklarade att man inte ens kunde vara säker på att det skulle komma en konjunkturupp- gång, som det gjort sju gånger tidigare under efterkrigstiden.

Förtroendet och förankringen för- stärks givetvis inte av att den socialde- mokratiska oppositionen tagit varje till-fälle att angripa även helt ofrånkomliga åtgärder för att få den svenska ekonomin ur diket, istället för att medverka till att förklara varför sådana åtgärder är nöd- vändiga.

Å andra sidan finns en förtroendekris som har sin grund i att de politiska orga- nen rest anspråk på att ha alla frågor i sin hand. Kris i ett företag, utveckling av en produkt, ont om hushållspengar, pro- blem med alkohol, för mycket videotit- tande i hemmen — det är till statsmak- terna i Stockholm som kraven på åtgär- der riktas.

Och politikerna själva bidrar till för- väntningarna genom att se kluriga ut och

säga förnumstiga saker typ "vi ska noga granska den här viktiga frågan", "det här ska vi låta en arbetsgrupp titta på", "regeringen ska ta ett samlat grepp".

Oppositionen, oavsett vilka partier den består av, skyller alla brister på re- geringens usla politik. Regeringen låter sina politiska åtgärder få äran för allt som går bra. Båda parter bidrar till före- ställningen att politikerna har allt i sin hand — och bäddar därmed för besvikel- ser när det visar sig att de inte har det.

För i själva verket finns det ju inte skuggan av en chans för 20 statsråd, ens med hjälp av duktiga statssekreterare, att överblicka och sätta sig in i allt som händer i ett komplicerat och avancerat industrisamhälle som det svenska. Om den information och det beslutsbehov som finns hos miljoner individer ute i företag och förvaltningar, i bostadsområ- den och kommuner, ska föras upp till några få personer i toppen så dränks de centrala beslutsfattarna. Hur mycket de än försöker simma i informationshavet kan de knappast hålla näsan över vatt- net.

Svårigheten att i almanackan och i skallen tränga in allt det som våra toppo- litiker förväntas behärska och besluta är åtskilligt större än vad folk i allmänhet är medvetna om. Ekonomiska krisfrågor, resor i partilandet och som statsråd, riks- dagsgrupper som vill ha omtanke och in- formation, intervjuer, hundratals små- ärenden som tränger på varje vecka i ett departement, personalfrågor av olika slag, telefon, brev och uppvaktningar — en oändlig mängd krav riktas på de le- dande politikernas tid och uppmärksam- het.

Ärenden som är krisartade och kräver

omedelbara ingripanden är tillräckligt många för att nästan ingen tid och ork ska bli över för det mer långsiktiga och kanske väl så viktiga.

En följd av det här är att "planmäs-siga" beslut i själva verket blir planlösa, en annan att många ärenden i praktiken avgörs av andra än de folkvalda politiker-na. Mats Svegfors, som också har erfarenhet från det praktiska arbetet i kanslihuset, beskriver det här utmärkt i sin bok "Revolution i små steg" (Timbro).

Ragnar Lassinantti brukade som landshövding säga att när ärenden blir tillräckligt viktiga, då flyttas besluten från honom till en byrådirektör eller departementssekreterare i Stockholm.

Men chimären upprätthålls att det är "folkets valda företrädare", "samhället", "statsmakterna" som ingriper utifrån en genomtänkt plan i hela folkets intresse.

Politiker vet inte allt

Begränsar man inte de politiska beslutsorganens uppgifter och anspråk får man de effekter som Bertil Ohlin pekade på: att demokratins apparat tar på sig mer än den orkar sköta väl, att förmåga till effektiva påtryckningar blir viktigare än skicklighet att sköta företag väl och tillgodose konsumenterna, att redan mäktiga särintressens ställning stärks på helhetens bekostnad.

Politiker vet inte allt. De har inte tid att lära sig allt. Och de kan inte framgångsrikt besluta om allt. En naturlig slutsats av det är att inte allt i ett samhälle bör göras till föremål för politiska beslut. Det bör finnas en stor sfär där vi

som individer, konsumenter, grannar, medarbetare i företag och medlemmar i organisationer själva har frihet att bestämma.

Politikerna bör koncentrera sitt arbete och sitt tänkande till de viktiga uppgifter som ingen annan kan lösa i deras ställe. Hur ekonomin ska föras ur krisen. Hur skattesystemet ska utformas så att det främjar arbete och sparande. Vilka riktlinjer som behöver dras upp för att minska det skadliga oljeberoendet. Hur utbildningen ska bli tillräckligt bra.

På så sätt når man två goda effekter: dels att regering och riksdag kan sköta de verkligt stora frågorna bättre, dels att de låter bli att trassla till uppgifter som andra hanterar bättre.

Misstron växer

Den reglerande och totalpolitiserande inriktningen ökar misstron mot de politiska beslutsfattarna på två sätt:

Dels genom att politikerna reser anspråk som de inte kan motsvara. Antingen tror medborgarna på de förväntningar politikerna skapar, och då blir de missnöjda när förväntningarna inte infrias. Eller också inser människor att politikerna lovar och tar på sig mer än de kan klara, och då växer misstron mot politikernas ord.

Dels genom att politikerna ger sig in på områden där flertalet människor inte ser kollektiva beslut som den naturliga lösningen på sina problem. Att regeringen lägger fram ett konjunkturprogram mot arbetslöshet eller ett förslag till skattesystem tycker de flesta säkert är rimligt. Men av vilket skäl ska riksdagen, som socialdemokraterna föreslagit, fastställa att 30 procent av tandvården ska bedri-

vas hos folktandläkarna? Eller att jag inte skall kunna göra upp med en köpare om min bostadsrätt utan att en bostadsrättsförening eller kommun först fått hembud eller prövat det pris vi båda är överens om? Eller vilka tider jag och ICA-handlaren ska göra upp om ett köp i hans butik? Eller hur mycket jag ska spara av min inkomst i riskkapital?

En grundregel för att majoritetsbeslut ska mötas av förståelse och förtroende är att de inriktas på områden där människor vill ha kollektiva lösningar i stället för frivilliga kontrakt. Stig Strömholm har utrett detta på ett förtjänstfullt sätt i en tidigare artikel i Svensk Tidskrift (nr 4/1982).

I annat fall inskränker statsmakterna individens frihet i stället för att vidga den – och det utan att det påtagligt går att motivera med att några andras frihet kräver det. Statsmakten förvandlas från att vara ett redskap för att tillgodose behov hos den enskilde till att bli organ för övervakning och förmynderi.

Massmedias roll

Nu agerar ju inte partier och politiker i ett vakuum. En del vill visserligen av ideologiska skäl vidga statens maktutövning. Men andra gör det utan att ha det motivet. För en person verksam på en större landsortstidning kan det vara värt att göra några kritiska reflexioner om hur *massmedia* påverkar den miljö i vilken politiker verkar.

Låt mig genast säga att jag i många avseenden är starkt kritisk. Den nya respektlösheten inför makthavare, som är bra, har ibland förenats med en ny respektlöshet också inför fakta och grund-

dokument. Det är mindre bra. I stället för att ge allmänheten det underlag som krävs för att den ska kunna göra en egen bedömning har många storstadsjournalister valt att göra bedömningen åt allmänheten.

Egna bedömningar kan ha ett värde om de är insiktsfulla. Problem blir det när allmänheten inte samtidigt förses med redskapen för sin självständiga prövning. Många av dessa journalister är också omåttligt roade av själva spelet och personerna på bekostnad av sakfrågorna.

När allmänheten får bilden av renodlat tekniska turer, "politisk cirkus", hårda personmotsättningar etc så bygger det ofta i första hand på vad delar av massmedia väljer att intressera sig för och hur de väljer att tolka ett skeende.

Jag minns från arbetet med regeringsförklaringen 1979 hur kvällstidningarna hade stora rubriker på temat "ska mitten kasta ut Bohman" med dramatiska bilder från en förhandlingsomgång. Vid det sammanträdet ägnades i själva verket två timmar åt en mycket noggrann och saklig genomgång av riktlinjerna för en ny regerings arbete med den fysiska riksplaneringen och miljön.

Betydligt mer möda läggs ner på sakfrågorna i politikernas verkliga värld än i den skenvärld som allmänheten ofta får del av.

Samtidigt ska sägas att en del tidningar och journalister idag också gör mer ambitiösa bakgrunder och faktagenomgångar än förr.

"Vargar på vargars vis"

TV har inte minst bidragit till en ny när-

gångenhet. Huvudintrycket från en stor politisk händelse formas inte längre av innehållet i tal och överenskommelser. Det är inte säkert att det ens förmedlas nämnvärt. Det som fastnar på nåhinnan är i stället bilden av en Fäldin som svettas eller av en Bohman som uppträder förorättad.

Svenska Dagbladets TV-krönikör Urban Andersson skrev i en artikel att en politiker numera gentemot storstads-massmedia måste vara "vargar på vargars vis och villkor. Han måste låta flocken följa med in i hissen, in i köket, ut till skärgårdsön. Han måste låta sig väckas av den mitt i natten, för ting den tycker är viktiga. Han måste finna sig i att det han säger ständigt rumphuggs, förvrängs en smula eller förvrids till oigenkännlighet. Han måste stå ut med att bli oförskämt behandlad i allas åsyn och att med jämna mellanrum ställas till svars, som inför en folkdomstol."

Om än något överdrivet finns här ett korn av sanning. Det stora problemet med den här utvecklingen är inte att politikerna fått det mänskligt svårare utan att allmänheten får en överdramatiserad och ytlig bild av vari det politiska arbetet består och varom den politiska striden står.

I USA fördes en stor debatt om det här i anslutning till senaste presidentvalet. Presidenten hårdbevakas numera av TV. Det ger honom många chanser att framträda – men samtidigt stora risker att slita ut sitt ansikte och sitt renommé. Han väljer inte längre scen, tid och pjäs på samma sätt som förr.

Skulle en Roosevelt ha kunnat framstå som så oerhört kraftfull och som så moraliskt inspirerande som nationell ledare

om TV och tidningar dag efter dag visat hans svåra fysiska handikapp och spekulerat i hans kvinnohistorier? Eller skulle – för att återgå till Sverige – Hedlund och Erlander ha stått sig i så många år om de varje dag syntes i TV, om varje sammanträde, varje tur under regerings-spelet 1955–56 hårdbevakats och hårdvinklats av en Olle Söderlund?

Den inre politiska processen fick förr fortgå ganska ostörd. Massmedia accepterade i högre grad att politikerna kom ut med det färdiga resultatet. Det är ett av skälen till att "turerna" inte av allmänheten upplevdes som lika många, "cirkusen" som lika vild. Ett annat skäl är att kraven växt på inre partidemokrati. Fler måste dras in i besluten. Turerna blir därför också fler. Massmedias och särskilt TV:s nya roll rymmer också en omvänd risk: att smarta försäljare bland politikerna kan utnyttja mediet, utöver vad som svarar mot deras verkliga prestationer och ledarförmåga. Eller att grupper som uppfinner dramatiska demonstrationsformer ges större uppmärksamhet än sådana som utvecklar viktiga synpunkter. Massmedia kan bidra till en upptrappning av yttre effekter och ordval på bekostnad av inre sammanhang och saklig tyngd.

Mycket i den här utvecklingen kan inte göras ogjort. Den gamla ordningen hade sina avigsidor, med bla en högtidlighet från medias sida i behandlingen av maktbärande som satte dem på piedestal.

Men politiker idag borde oftare göra klart att de inte finner sig i allt. Ingen kan tvinga en invandrarminister att radiointervjuas om ett ärende mitt i natten innan hon hunnit undersöka omständigheterna med sina handläggare.

Massmedia utnyttjas

Och massmedia själva har anledning se till att de inte låter sig utnyttjas av personer och grupper som väljer massmedialt tacksamma metoder men som inte har en betydelse eller originalitet som motiverar stort utrymme. Massmedia bör också självkritiskt granska om de ger en korrekt och relevant beskrivning av verkligheten – och hur de klarar rollen som kritiska och oberoende granskare.

När kommunalpolitiker, företagsledningar och fackklubbar trycker på för att få statssubsidier till en ort eller för att hindra en konkurs – ska lokaltidningarna då bara ställa in sig i ledet av påtryckare? Har de inte också till uppgift att undersöka om den insats som begärs är sakligt rimlig, att ställa även de kritiska frågorna och belysa de svåra målkonflikterna? Bör de inte beskriva hur marknaden ser ut för företagets produkter, inte bara vilka miljoner som begärs av staten?

När en kommunal budget bereds, ska tidningen enbart spegla alla de särintressen som anser sig få för små anslag? Har den inte en skyldighet att även undersöka om det slösas i onödan med kommunala medel?

Är det en riktig avvägning av riksmEDIA att ägna huvuddelen av sitt utrymme åt kravmaskinernas eviga larmande när varje fristående iakttagare kan se att Sveriges huvudproblem är att vi konsumerar 103 procent av vad vi producerar?

Ingen grupp står utanför Systembolaget och samlar namn eller pengar för en bättre bytesbalans, har någon konstaterat. Men har inte massmedia ett ansvar att beskriva och analysera centrala problem, även när de gäller helheten och

inte aktualiseras av någon intressegrupp? Och att se risken att bli en del av modetrender i beskrivningen av verkligheten?

Förtalet av kompromissen

Ett speciellt problem gäller synen på och beskrivningen av politiska kompromisser. Demokrati är allmän och lika rösträtt under fri opinionsbildning. Människor med gemensamma idéer – och ibland intressen – sammansluter sig i partier som söker väljarnas stöd. Särskilt i stora frågor om vårt samhällssystem, som löntagarfondsfrågan, är det viktigt att partierna redovisar en klar hållning inför väljarna och låter dessa fälla avgörandet.

Mellan valen är det partiernas uppgift att i parlament och regering nå fram till kloka majoritetsbeslut, utifrån den sammansättning väljarna gett parlamentet. För att slå vakt om den värdegemenskap som en stark demokrati förutsätter bör också majoriteten ta hänsyn till minoriteten – och har rätt att förvänta sig samma hänsyn när den själv försätts i minoritet.

Det här förutsätter att man jämsides med en tydlig debatt i ideologiskt grundläggande frågor förmår sammanjämka och kompromissa i många ärenden. Om alla nöjde sig med att upprepa sina egna program utan att tala och förhandla med andra partier skulle riksdagen lamslås så snart ett parti inte har egen majoritet. Och även när ett parti har majoritet är det positivt om det regerande partiet lyssnar också på vad de andra har att säga, eftersom de företräder en stor del av folket.

Denna fredliga, demokratiska metod att lösa de konflikter som finns i varje

samhälle har alltid varit under attack, från kommunister som vill skapa proletariats diktatur, från fascister som istället för prat har velat ha en stark man, från andra som upplevt den politiska processen i en demokrati som alltför handlingströg.

Fraserna i attackerna mot demokratin har alltid varit desamma. Man har, som statsvetaren Alf Ross visat i sin klassiska bok "Varför demokrati", talat högröstat "om den parlamentariska politikens uselhet, dess hållningslösa ackorderande, dess schackrande och köpslående, dess oförenlighet med hederlighet och manlig rätlinjighet."

Men, som Alf Roos också slår fast, "Kompromissen är demokratins väsen. Kompromissen har intet att göra med halvhet i tanke eller slapphet i vilja. För ett demokratiskt tänkesätt finns det inget komprometterande i kompromissen, tvärtom."

Att kompromisser, förhandlingar, "politiska turer" är nödvändiga inslag i en demokrati betyder självfallet inte att varje kompromiss har ett bra innehåll. Det måste givetvis bedömas från fall till fall. Och det finns grundprinciper som ett parti inte kan vika ifrån utan att förlora sin själ och sin uppgift.

Men i massmedias spegling – och ibland även i omdömen från partier som står utanför en viss förhandling eller en viss kompromiss – sker idag ofta ett förlöjligande av den politiska processen som sådan och av förhandlingen och kompromissen som arbetsmetod.

Det slags politiker som vägrar förhandla seriöst eller som i nya partibildningar står vid sidan om "de etablerade partierna" sägs vara "att lita på". De

däremot som är beredda att ta hänsyn också till andra partier och intressen, som förhandlar med sikte på att komma överens, som är beredda att jämka på sig för att nå gemensamma lösningar – de framställs som mjäkiga, schackrande, taktikspelande, slutna-rum-agerande dödgrävare för demokratin.

Flertalet människor begär att de politiska organen ska samla sig och nationen till krafttag mot de ekonomiska svårigheter som präglar 80-talet. Men de tycks inte förstå och acceptera den politiska process som krävs för att nå en sådan samverkan. Massmedia och politiker har här ett gemensamt ansvar att orientera om demokratins arbetsvillkor. Man kan inte på en och samma gång bejaka samverkan och begabba samtal.

Ytterligare ett problem är den kategorisering som ofta sker av "politikerna" som grupp. Det värsta exemplet i den genren hörde jag hos en journalist som kåserade i radion på 20-årsdagen av Berlin-muren och om denna kommunismens mur utbrast: "Ja, tänk vad politikerna kan hitta på!" Denne journalist kunde uppenbarligen inte skilja på Ulbricht och Ullsten.

Politiker och partier är olika. Det är lika orimligt att med en fras döma ut alla politiker eller göra samtliga politiker lika ansvariga för alla beslut och åsikter man ogillar som det är att i en handvändning avrätta alla fackliga förtroendevalda, alla journalister, alla läkare och alla direktörer.

Många fackföreningstoppar arbetar hårt för sina medlemmars och kanske tom landets bästa – andra har blivit maktblinda. Många journalister är kunniga, ambitiösa och samvetsgranna –

andra mera ytliga och vinklade. De flesta läkare är skickliga och trygga – några kan ha svårt att nå kontakt med sina patienter. Många företagsledare är duktiga och framsynta – andra låter sig överrumplas av utvecklingen. Kategoriska uttalanden om hela yrkeskategorier är alltid farliga. Journalistiken rymmer tex både Aftonbladet och Nerikes Allehanda, såväl Gnistan som Svensk Tidskrift.

En annan sak är att man diskuterar riskerna med snedrekryteringen till politiken, den farliga underrepresentationen för grupper som har viktiga erfarenheter från verkligheten att tillföra, typ företagare.

Men det finns idag en slapp tendens att skylla "politikerna" för allt man ogillar utan att ta sig mödan att ta reda på vad olika partier ansett, vad skilda politiker gjort. Om den bilden sprider sig bidrar den till att väljarna inte tycker sig se någon skillnad mellan partier och politiker som motiverar att man stöder det ena framför det andra.

Om man väl börjar godta allmänna klyschor som verkliga sanningar är jag inte säker på att journalister skulle klara sig så mycket bättre i allmänhetens ögon än vår demokratis politiker.